

3. Миськевич Т. Реабілітація військових АТО в Україні / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2572:reabilitatsiya-vijskovikh-ato-vukrajini&catid=8&Itemid=350

4. Мраморнова О., Харченко О. (2016). Проблеми ветеранів антитерористичної операції на Сході України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* Вип. 37. С. 115–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2016_37_19.

5. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 20 червня 2020 року N 1179 Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи». URL: <file:///D:/Мої%20документи/Downloads/1179.pdf>

6. Олексюк Н. С. (2011). Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово». 304 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 N 1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)». URL: https://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-KMU/type-Постанова/1417-2009-п-29.12.2009.htm.

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Зоряна Король

студентка освітньої програми «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СУТНІСТЬ ПРИРОДИ ТА ГЕНЕЗИ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті розкрито зміст та сутність природи та генези віктимності особистості у підлітковому віці. Виокремлено три основні типи віктимної поведінки, а саме: активна, інтенсивна, пасивна. Проаналізовано особливості підліткового віку. Розкрито головні причини формування вразливої особистості та віктимної поведінки.

***Ключові слова:** підлітковий вік, віктимна поведінка, віктимізація, генеза віктимності особистості.*

Проблема віктимної вразливості людини завжди була гострою та дискусійною серед науковців, а на індивідуальному рівні – однією з головних, оскільки безпосередньо пов'язана з її виживанням у складних і суперечливих умовах навколишнього середовища. Особливо це питання набуло особливої гостроти в перехідний період, який пов'язаний із переорієнтацією політичних, економічних, соціальних, правових і культурних поглядів та цінностей, переходом до ринкових відносин.

Найбільш помітне місце серед різноманітних чинників соціального характеру, які безпосередньо впливають на віктимну уразливість особистості, займають насильницькі злочини, економічне шахрайство, техногенна та природня занедбаність. Саме тому віктимологічні аспекти поведінки людей є актуальними на часі.

На теперішній час існує кілька наукових думок відносно генези віктимної активності індивіда. Так, одні вчені схильні надавати перевагу зовнішнім чинникам (соціальній ситуації, обставинам, іншим людям), а інші – внутрішнім диспозиціям індивіда (настановам, цінностям, акцентуаціям та ін.). Природа віктимності значно складніша, оскільки в її основі знаходиться увесь арсенал генетичних, природніх, соціальних і психологічних компонентів.

Проблему віктимогенності індивіда, чинників та умов, завдяки яким людина перетворюється у жертву, вивчали та продовжують вивчати такі вчені як М. Вольфганг, Дж. Пінатель, Г. Мангейм, К. Міядзава, Дж. Сутул, Н. Баламут, Б. Холіста, Ю. Антонян, Н. Васильєва, С. Ільїна, О. Джужа, Л. Конишева, Д. Рівман, А. Ткаченко, Г. Труханов, В. Туляков, В. Христенко та ін. Але, разом із цим, залишаються недостатньо розглянутими проблеми, що пов'язані з природою та генезою індивідуальної віктимності людини на різних вікових етапах її розвитку.

На сьогодні вже з'ясовано, що віктимні властивості та якості особистості у підлітковому віці мають складний характер, який залежить від багатьох чинників і зв'язків між ними. Саме тому потребують поглибленого вивчення особливості профілактики віктимних проявів у підлітковому віці.

Підлітковий вік розглядається як особлива соціально-психологічна і демографічна група, що має свої установки, специфічні норми поведінки, які утворюють особливу підліткову субкультуру [4, с. 225-226].

Головним змістом підліткового віку є перехід від дитинства до дорослості. Основним критерієм даного періоду є анатомо-фізіологічні зміни в організмі. Найістотнішим у підлітковому віці є статеве дозрівання. Це супроводжується раптовим збільшенням зростання, змужнінням організму, розвитком вторинних статевих ознак.

Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у виховному плані. О. Дарвиш, І. Дубровіна та ін. позв'язують труднощі цього віку зі статевим дозріванням та розглядають їх причиною різних психофізіологічних і психічних відхилень. Під час зростання та фізіологічної перебудови організму в підлітків може виникнути відчуття тривоги, підвищена

збудливість, знижена самооцінка. Як зазначають дослідники, загальною особливістю цього віку є мінливість настроїв, емоційна нестійкість, несподівані переходи від веселості до суму й песимізму. Прискіпливе відношення до рідних поєднується з гострою незадоволеністю власною персоною.

Для підлітка все більшого значення починає набувати теоретичне мислення, здатність установлювати максимальну кількість смислових зв'язків у навколишньому світі – у системі історично зумовленої реальності людського існування. Він стає психологічно зануреним у реальності наочного світу, образно-знакових систем, природи й соціального простору.

Центральним чинником психологічного розвитку в підлітковому віці, його найважливішим новоутворенням є становлення нового рівня самосвідомості, зміна Я- концепції, що виявляється в намірі пізнати себе, свої можливості та особливості. Із цим пов'язані різкі коливання у ставленні до себе. Указане новоутворення визначає потреби підліткового віку – у самоствердженні та спілкуванні з однолітками.

З одного боку, у підлітковому віці важлива не стільки сама по собі можливість самостійно розпоряджатися собою, скільки визнання цієї можливості дорослими, які оточують. З іншого боку, підлітки продовжують очікувати від дорослих допомоги та захисту. Вказана суперечливість, підпорядкованість нормам групи, як зазначають науковці, робить підлітка особливо небезпечним через можливості виникнення різноманітних форм девіантної поведінки.

На думку багатьох учених, переживання кризи дисгармонізує особистість дитини, роблячи її більш сензитивною, крихкою, нестійкою до зовнішніх впливів. Це, саме собою, може ставати провокуючим чинником підліткової віктимізації.

Визначення віктимізації, надане науковцями [1;3; 5], охоплює коло проблем, і при їх у вирішенні виявляються всілякі варіанти та інтерпретації феномену, що досліджуються.

Аналіз літератури свідчить про те, що в багатьох роботах виокремлюють три основні типи віктимної поведінки: 1) активна – поведінка жертви, яка спровокувала злочин; 2) інтенсивна – здійснення жертвою позитивних дій, які тим не менше призвели до злочину; 3) пасивна – бездіяльна, коли жертва не чинила супротив [1; 2].

Головними причинами формування вразливої особистості та віктимної поведінки є дефіцит досвіду позитивної, активної, просоціальної поведінки, пов'язаної з відстоюванням свого «Я», формування у значній частини підлітків почуття власної неповноцінності, психологічного та соціального статусу невдахи, формування «жертвовного стилю поведінки».

У підлітковому віці, починаючи з 11-12 років, виробляється формальне мислення. Підліток уже може міркувати, не пов'язуючи себе з конкретною ситуацією; він може, відчуваючи себе легко, орієнтуватися на одні лише загальні посили незалежно від сприйнятої реальності. Іншими словами,

підліток може діяти в логіці міркування. При цьому, як зазначають фахівці, підліток може зробити гігантський за своєю якістю стрибок – він починає орієнтуватися на потенційно можливе, а не на обов'язково очевидне. Завдяки своїй новій орієнтації він дістає можливість уявити все, що може трапитися, - і очевидні, і недоступні сприйняттю події. Тим самим підвищується вірогідність того, що він зрозуміє те, що може відбутися насправді.

Список використаних джерел

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема. *Соціальна психологія*. 2004. № 4 (6). С. 14–22.
2. Єгоров, А. Ю. Розлади поведінки у підлітків: клініко-психологічні аспекти. СПб . : Мова, 2005. 436 с.
3. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія. К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. 592 с.
4. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. К. : Кондор, 2011. 469 с.
5. Райгородский Д. Я. Психологія особистості. Т.1. Хрестоматія. Видання третє, доповнене. Самара: Видавничий дім «БАХРАХ-М», 2004. 512 с

Галина Олійник

доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, Україна

Надія Шимків

студентка освітньої програми «Соціальна робота», Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розкрито зміст та сутність медіасоціалізації як специфічної складової соціалізації школярів. Проаналізовано особливості сучасного інформаційного простору. Розглянуто сучасний інформаційний простір як фактор соціалізації, який впливає на індивіда на мегарівнях, макрорівнях, мезорівнях та мікрорівнях. Визначено, що діти молодшого шкільного віку використовуючи сучасний інформаційний простір, спираються на думку дорослих.